

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ**

Кафедра гуманітарних дисциплін та соціальної роботи

**СОЦІАЛЬНА РОБОТА:
СТАНОВЛЕННЯ, ПЕРСПЕКТИВИ, РОЗВИТОК**

Матеріали

IV Міжнародної науково-практичної конференції
24-25 травня 2018 року

Львів, СПОЛОМ, 2018

УДК 316.4.05: 009. 37.032
Соц 70

**"Соціальна робота: становлення, перспективи, розвиток"
(IV ; 2018 ; Львів).**

Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції "Соціальна робота: становлення, перспективи, розвиток", 24-25 травня 2018 р. ; [за заг. ред.: Кривачук Л. Ф., Нагірняк М.Я.]. – Львів : СПОЛОМ, 2018. – 414 с. – Бібліограф. в кінці ст. – ISBN 978-966-919-378-0.

Висвітлено питання, що стосуються проблем соціальної роботи та соціальної політики в Україні на сучасному етапі, особливостей провадження соціальної роботи з різними категоріями населення органами державної влади, громадськими організаціями, соціальними інституціями, нагальних проблем і перспектив розвитку соціальної сфери держави. Розглянуто матеріали, які пропонуються читачеві та сприятимуть створенню умов для формування складових професійної компетентності фахівців із соціальної роботи і дадуть змогу формувати адекватну модель діяльності майбутнього спеціаліста соціальної сфери.

Для науковців викладачів, аспірантів, студентів, а також усіх тих, хто цікавиться теоретичними та практичними проблемами соціальної роботи та соціальної політики в Україні та світі.

Відповідальний редактор: Нагірняк М.Я., кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри гуманітарних дисциплін та соціальної роботи Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
(протокол № 5 від 18 квітня 2018 р.)*

© Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, 2018
© Кафедра гуманітарних дисциплін та соціальної роботи, 2018

ISBN 978-966-919-378-0

© Нагірняк М.Я. 2018
© В-во "СПОЛОМ", 2018

УДК 94(477):364:355“1914-1918”

Роман ВЕЛИКИЙ

кандидат богословських наук

Іван ДЕНЬКОВИЧ

кандидат педагогічних наук

Андрій ЛОЗИНСЬКИЙ

кандидат історичних наук

Львівський державний університет

безпеки життєдіяльності

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВО-СЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Соціальний захист військовослужбовців – порівняно нове явище у військовій історії. Раніше ця проблема не виділялася в якості самостійного напрямку в діяльності органів військового управління, командирів та посадових осіб. Тому дослідження організації соціальної допомоги військовослужбовцям потребує значної уваги у висвітленні актуальних питань військової історії, зокрема, історії глобальних військових конфліктів ХХ ст.

Перша світова війна (1914-1918 рр.) стала для українців важким випробуванням. Розділені між різними воюючими блоками – Антантою і Троїстим союзом, не маючи своєї держави, вони змушені були воювати один проти одного. В ході бойових дій військовослужбовці-українці опинилися між двома супротивниками – Росією і Австро-Угорщиною, що перебували по обидва ворожих боки. За різними підрахунками, з обох боків фронту воювало понад 4,5 млн. українців, яких мобілізували до лав російської та австро-угорської армій [1].

Масштаби воєнних дій на фронтах Першої світової війни викликали необхідність у наданні соціальної допомоги сотням тисяч військовослужбовців, серед яких було чимало українців. Велика кількість учасників братовбивчого протистояння потребували не тільки соціального захисту, але й просто моральної підтримки. Слід зазначити, що функціонування державної системи соціального захисту офіцерів і солдатів в роки війни відбувалось за різними напрямками та в складних історичних умовах.

Окремі аспекти соціальної допомоги військовим під час Першої світової війни знайшли відображення у працях присвячених бойовим діям на території українських земель в роки війни [2; 3]. Більш повно ця проблематика висвітлюється у новітніх досліджен-

нях з історії української благодійності [4]. В сучасній вітчизняній історіографії Першої світової війни останнім часом з'явилися ряд публікацій у сфері соціальної роботи з військовослужбовцями [5; 6; 7; 8; 9; 10]. Однак, необхідно вказати на відсутність ґрунтовних робіт у цьому напрямку, де б у повному обсязі висвітлювались важливі проблеми в організації соціального захисту військовослужбовців. На жаль, у вивченні цієї проблеми відсутній системний підхід, що вимагає послідовного розкриття всіх її аспектів, зокрема, ролі окремих державних відомств та установ, осередків громадської допомоги, меценатів, благодійників, священників.

Для російського царизму питання соціального забезпечення офіцерів і солдатів гостро постали від самого початку війни. Ведення активних воєнно-політичних дій зумовило певні зміни в системі військового управління російською армією. У липні 1914 р. набрало чинності "Положення про польове управління військами". Цим актом, а також "Особливими Правилами про місцевості, оголошені на воєнному стані", уряд визначав повноваження військової влади та її взаємовідносини з державними органами в питаннях організації соціальної допомоги військослужбовцям. У серпні 1915 р. була створена Особлива нарада з оборони, до складу якої увійшли військовий міністр, представники Державної Ради і Державної Думи, вищі царські сановники, великі промисловці-олігархи та ін. Особлива нарада отримала право розподіляти державні військові замовлення та контролювати їх виконання, включно й щодо забезпечення соціального захисту військовослужбовців [11].

Уже в перші дні війни під головуванням заступника київського міського голови Ф. Бурчака відбулося надзвичайне засідання Київської міської думи. На ньому йшлося про план дій міської влади у зв'язку з оголошенням Німеччиною війни Росії. Серед першочергових завдань було прийнято рішення негайно доручити міській управі організувати заходи із соціального забезпечення учасників війни [12; 13]. На Волині соціальну допомогу військовослужбовцям російської армії очолив голова Рівненської земської управи Д. Андрю. Він разом з помічниками налагодив постачання на фронт продовольства, сухарів, зимових чобіт та ін. [14]. На початку серпня 1914 р. Полтавське губернське земство на засіданні під головуванням Ф. Лизогуба ухвалило рішення взяти активну участь у справі соціального захисту воїнів. Зокрема, вони асигнували на благодійні цілі 100 тис. рублів [15] та ін. Службовці Сумського повітового відділення Державного банку створили осередок

по наданню соціальної допомоги воїнам. Звіт про його діяльність за грудень 1914 р. свідчить, що вони зібрали і відправили на фронт 18 тис. предметів білизни та теплих речей, понад 7 тис. штук наповнених подарунками кисетів та близько 200 пудів різних харчових припасів. В графі надійшовших до складу речей звертає на себе увагу цифра у майже 10 тис. пожертвованих теплих речей, що надійшли переважно з повітових установ банку [16].

Збільшення кількості поранених та інвалідів, які отримали каліцтва на фронті, призвело до посилення надання їм соціальної допомоги. Така діяльність поділялася на негайну (відразу після отримання поранення), що спрямовувалася на забезпечення усім необхідним шпиталів безпосередньо біля лінії фронту та довготривалу – підтримка тилових медичних закладів для осіб, які потребували більш тривалого догляду. Така допомога, також, включала в себе адаптацію ветеранів та інвалідів до мирного життя: надання безкоштовної освіти, опанування цивільних професій. Цим займались губернські та повітові органи місцевої влади, які облаштовували госпіталі, лазарети, розподільники, забезпечували їх усім необхідним. Госпіталі функціонували для лікування хворих з усіма видами поранень, а також для інфекційних, туберкульозних і психічно хворих фронтовиків, поранених, які потребували бальнеологічного лікування [7, с. 45]. Слід зазначити, що в російській армії кількість військових, які отримали інвалідність під час бойових дій на фронті була значно вищою ніж у супротивників з Троїстого союзу, чи навіть союзників по Антанті. Зокрема, у німецькій армії після лікування на фронт поверталось 70-76 % поранених, а у французькій – 75-82 %. Такий стан речей пояснюється значно більшим відсотком поранень у кінцівки рук, ніг та пальці російських солдат і офіцерів.

Становище та побутові умови, в яких перебували поранені в госпіталах розташованих на території України, загалом були досить прийнятними. Так, у Ніжинському земському шпиталі поранених годували чотири рази на день. До раціону входили страви з гречаної, манної, пшеничної, рисової та перлової крупи, вермішель, яйця, риба, картопля, житній хліб, сало, чай з цукром. Видавалося по фунту м'яса на особу в день і "фрукти та овочі по сезону" [17]. При шпиталі діяла лазня та пральня, щотижня всім пораненим мінялася білизна та постіль. Крім того у шпиталі діяла система патронату. Всі поранені, що почали одужувати, були під наглядом та опікою добровільних помічників. Особливою активністю відзначалися студенти Ніжинського Історико-філологічного інституту князя Безбородька, які вели реєстрацію та списки поранених, працювали санітарами,

допомагали при розгрузці ешелонів. Пораненим читалися лекції, вони колективно відвідували міський театр, де перед ними виступали професійні артисти та аматори. У шпиталі була відкрита бібліотека, виписувалася періодична преса. Крім того пораненим дозволили користуватися фондами інститутської бібліотеки [18].

Поранені вимагали екстрених заходів реабілітації. Особливо складною для царського уряду виявилась проблема реабілітації значної кількості інвалідів з ампутованими кінцівками. У 1915 р. почало функціонувати Київське обласне відділення із забезпечення скалічених воїнів протезами при Комітеті допомоги пораненим, хворим та одужуючим офіцерам і солдатам. Крім цього усі лікувальні установи Наддніпрянської України, Бессарабської губернії та області Війська Донського були зобов'язані, направляти ампутованих до Києва для забезпечення їх протезами й відповідними свідоцтвами на право користування ними протягом життя за рахунок державних коштів [19, с. 74].

Державна система соціального захисту військовослужбовців Австро-Угорської монархії особливе значення надавала належному функціонуванню будинків військових інвалідів. Для надання соціальної допомоги фронтовим офіцерам і солдатам, а також інвалідам та ветеранам австро-угорської армії, яких в роки Першої світової війни було достатньо, існували спеціальні соціальні заклади для їх утримання. Провідною такою установою став Дім військових інвалідів у Відні. Крім цього аналогічні заклади розміщувались у Празі (Чехія), Петтау (Словенія), Тирнау з філією в Альтгофені (герцогство Каринтія в Альпах) та Львові (Галичина). Зокрема, львівський Дім військових інвалідів функціонував у 1863-1918 рр. в районі гори Кортумівка на Клепарові. Військово-службовці перебували у закладі на повному державному утриманні. Будівля була розрахована на розміщення одночасно 500 офіцерів і солдатів австрійської армії. В період Першої світової війни тут розміщувався також й хірургічний військовий шпиталь [20].

Таким чином організація державної системи соціального захисту військовослужбовців в умовах Першої світової війни засвідчила, що це важливий напрямок турботи державних та місцевих органів влади. Формування нової концепції соціального захисту офіцерів і солдатів, особливо у воєнних умовах обмежених ресурсів, вимагало удосконалення всієї системи соціальної роботи відповідно до існуючих потреб, норм і стандартів. Значна роль в її здійсненні відводилась різним гуманітарним відомствам та установам, осередкам громадської соціальної допомоги, місцевим органам самоуправління. Досвід такої діяльності засвідчив її ефективність в роки війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Руккас А. Українці у Першій світовій: “На пострадянському просторі – непередбачуване минуле” / Андрій Руккас // Українська правда, Історична правда (Київ), 04.08.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.istpravda.com.ua/articles/2014/08/4/143924/>
2. Велика війна 1914-1918 рр. і Україна. У 2-х кн. – Кн. 1: Історичні нариси / Упорядн. О.П. Реєнт; ред. кол.: В.А. Смолій (голова), О.Є. Лисенко (заст. відп. ред.), В.В. Шевченко (відп. секр.) та ін.; Ін-т історії України НАН України. – К. : ТОВ «Вид-во “КЛІО”», 2014. – 784 с.
3. Литвин В.М. Перша світова війна 1914-1918 рр. і Україна / В.М. Литвин; відп. ред. В.А. Смолій; Ін-т історії України НАН України. – К. : Наукова думка, 2014. – 452 с.
4. Загребельна Н. Велика війна: українство і благодійність (1914-1917 рр.) / Н. Загребельна, І. Коляда. – К. : Ін-т історії України НАН України, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, 2006. – 193 с.
5. Лозинський А. Соціальна робота з військовослужбовцями в роки Першої світової війни / А. Лозинський // Соціальна робота в Україні: становлення, перспективи, розвиток. Матеріали III-ої Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Львів, 26-27 травня 2016 р.). – Львів : ЛДУ БЖД, 2016. – С. 54-64.
6. Лозинський А.Ф. Основні аспекти здійснення соціальної роботи з військовослужбовцями збройних сил Російської імперії недержавними організаціями гуманітарного спрямування під час Першої світової війни / А.Ф. Лозинський // Сучасна наука: теорія і практика. Матеріали IX-ої Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24-25 червня 2016 р.) / ГО «Ін-т освітньої та молодіжної політики»; Наук.-навч. центр прикладної інформат. НАН України. – К. : ГО «ІОМП», 2016. – С. 224-228.
7. Лозинський А.Ф. Окремі аспекти соціальної роботи з військовослужбовцями українських громадських допомогівих установ в роки Першої світової війни / А.Ф. Лозинський // Book of Proceedings: CADES EPHR – International Conference on Education, Pedagogy and Humanities Research (August 17, 2016, St. Louis, Missouri, USA) / Editors: As. Prof. A. Antonyshyn, Prof. I. Yakubovich. – USA : Science and Innovation Center Publishing House, 2016. – P. 43-47.
8. Лозинський А.Ф. Соціальні аспекти допомоги військовослужбовцям в роки Першої світової війни / А.Ф. Лозинський // Пожежна та техногенна безпека. Теорія, практика, інновації: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 20-21 жовтня 2016 р.). – Львів : ЛДУ БЖД, 2016. – С. 572-574.

9. Великий Р. Благодійна та духовна опіка військовослужбовців в роки Першої світової війни / Р. Великий, А. Лозинський // Християнська сакральна традиція: віра, духовність, мистецтво. Зб. матеріалів ІХ-ої міжнар. конф. (м. Львів, 24 листопада 2016 р.). – Львів : ЛПБА УПЦ КП, 2016. – С. 69-72.
10. Чолій С. Особливості соціального портрету військовослужбовців австро-угорської армії другої половини ХІХ – початку ХХ ст. (за картками особового обліку) / С. Чолій, О. Комаренко // Вісник Київського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Історія. – 2009. – № 98. – С. 18-21.
11. Совет Министров Российской империи в годы Первой мировой войны: Бумаги А.Н. Яхонтова (записи заседаний и переписка.). – СПб. : Изд-ль Дм. Буланин, 1999. – 558 с.
12. Державний архів Київської області: Ф. 782 (Київське губернське дворянське депутатське зібрання, 1795-1918 рр.), оп. 2, спр. 293, арк. 75-81.
13. Державний архів міста Києва: Ф. 338 (Протокол надзвичайних засідань), оп. 3, спр. 185, арк. 260.
14. Прищепя О. Із життя Дмитра Андро в Рівному / О. Прищепя // Вечірнє Рівне. – 1997. – 7 червня.
15. Пустовіт Т. Полтавщина у Першій світовій війні / Т. Пустовіт // Зоря Полтавщини. – 2014. – 31 липня.
16. Кузьменко І.П. Перша світова війна 1914-1918 років на сторінках документів Державного архіву Сумської області / Інна Павлівна Кузьменко // Державний архів Сумської області: Офіційний веб-сайт: Статті, 28.07.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://daso.archives.gov.ua/index.php?option=com_content&task=790&Itemid=81
17. Відділ забезпечення збереженості документів Державного архіву Чернігівської області у м. Ніжині: Ф. 1233, оп. 1, спр. 21, арк. 39.
18. Моціяка П.П. Людина зі зброєю в храмі науки: хроніка протистояння (Історико-філологічний інститут князя Безбородька в 1917-1920 рр.) / П.П. Моціяка // Література та культура Полісся. – Вип. 48: Регіональна історія та культура в сучасних дослідженнях. – Ніжин, 2009. – С. 112-125.
19. Донік О.М. Громадська благодійність в Україні в роки Першої світової війни / О.М. Донік // Проблеми історії України ХІХ – початку ХХ ст. – Вип. 9. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 61-86.
20. Нагірняк М. Дім військових інвалідів / Михайло Нагірняк, Михайло Слободянюк // Енциклопедія Львова. Т. 2 (Д – Й) / За ред. А. Козицького. – Львів : Літопис, 2008. – С. 94-97.